

Київський університет імені Бориса Грінченка
Факультет психології, соціальної роботи та спеціальної освіти
(назва інституту, факультету, коледжу)

Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи
(назва кафедри, циклової комісії)

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Проректор з науково-методичної та
навчальної роботи
Олексій ЖИЛЬЦОВ
« _____ » _____ 2022 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Технологія організації та активізації громад
(повна назва навчальної дисципліни за навчальним планом)

для студентів

спеціальності _____ 231 Соціальна робота _____
(шифр і назва спеціальності (тей))
освітнього рівня _____ другого (магістерського) _____
(назва освітнього рівня, ОКР)
освітньої програми _____ 231.00.01 Соціальна робота _____
(шифр і назва освітньої програми)
спеціалізації _____ _____
(за наявності) (назва спеціалізації)

Київ – 2022

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРИНЧЕНКА Ідентифікаційний код 02136554 Начальник відділу моніторингу якості освіти	
Програма № <u>1445/22</u>	
<u>Жильцов</u> (підпис)	(прізвище, ініціал)
« _____ »	20 <u>22</u> р.

Розробники:

Тетяна ЛЯХ, кандидат педагогічних наук, доцент; завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи.

Викладач: Марина ЛЕХОЛЕТОВА, кандидат педагогічних наук; старший викладач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи.

Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри (циклової комісії) соціальної педагогіки та соціальної роботи

Протокол від 29.08.2022 р. № 15

Завідувач кафедри (Тетяна ЛЯХ)

(підпис)

Робочу програму погоджено з гарантом освітньої програми (керівником освітньої програми 231.00.01 Соціальна робота)

(назва освітньої програми)

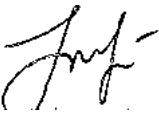
____.____. 2022 р.

Керівник освітньої програми (Вадим ЛЮТИЙ)

(підпис)

Робочу програму перевірено

____.____. 2022 р.

Заступник директора/декана (Роман ПАВЛЮК)

(підпис)

Пролонговано:

на 20__/20__ н.р. _____ (підпис) (_____) (ПІБ), « ____ » ____ 20__ р., протокол № ____

на 20__/20__ н.р. _____ (підпис) (_____) (ПІБ), « ____ » ____ 20__ р., протокол № ____

на 20__/20__ н.р. _____ (підпис) (_____) (ПІБ), « ____ » ____ 20__ р., протокол № ____

на 20__/20__ н.р. _____ (підпис) (_____) (ПІБ), « ____ » ____ 20__ р., протокол № ____

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формами навчання	
	денна	заочна
Технологія організації та активізації громад		
Вид дисципліни	Вибіркова	
Мова викладання, навчання та оцінювання	Українська	
Загальний обсяг кредитів / годин	4/120	
Курс	-	1
Семестр	-	1
Кількість змістових модулів з розподілом:	4	
Обсяг кредитів	-	4
Обсяг годин, в тому числі:	-	120
Аудиторні	-	16
Модульний контроль	-	-
Семестровий контроль	-	-
Самостійна робота	-	104
Форма семестрового контролю	-	залік

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання дисципліни «Технологія організації та активізації громад» є: підвищити рівень поінформованості студентів про зміст соціальної роботи в громаді та сформувати у них навички активізації громади до вирішення соціальних проблем.

Завдання:

- розкрити зміст понять «громада», «активізація громади», «технології соціальної роботи в громаді»;
- проаналізувати принципи та етапи організації та активізації громади;
- обґрунтувати провідну роль участі членів громади в процесі її активізації та формуванні соціального капіталу;
- ознайомити з етапами оцінки громадою своїх потреб;
- опрацювати на практиці окремі методи оцінки потреб громади та пріоритизації соціальних проблем громади;
- сформувати навички розробки плану дій із вирішення соціальних проблем громади.

Відповідно до освітньої програми 231.00.01 Соціальна робота за другим (магістерським) рівнем вищої освіти зі спеціальності 231 Соціальна робота, дисципліна «Технологія організації та активізації громад» забезпечує *формування таких загальних та фахових компетентностей:*

ЗК3 Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконаних робіт.

СК4 Здатність до впровадження методів і технологій інноваційного практикування та управління в системі соціальної роботи.

СК8 Здатність до спільної діяльності та групової мотивації, фасилітації процесів прийняття групових рішень.

СК11 Здатність виявляти професійну ідентичність та діяти згідно з

цінностями соціальної роботи.

СК17 Здатність здійснювати соціальне адміністрування та використовувати технології та організації громад.

2.Результати навчання за дисципліною

Відповідно до освітньої програми 231.00.01 Соціальна робота за другим (магістерським) рівнем вищої освіти зі спеціальності 231 Соціальна робота, дисципліна «Технологія організації та активізації громад» забезпечує оволодіння такими *програмовими результатами навчання*:

ПРН11 Організувати спільну діяльність фахівців різних галузей і непрофесіоналів, здійснювати їх підготовку до виконання завдань соціальної роботи, ініціювати командоутворення та координувати командну роботу.

ПРН19 Розробляти, апробувати та втілювати соціальні проекти і технології.

3. Структура навчальної дисципліни

Тематичний план для заочної форми навчання

Назва змістових модулів, тем	Усього	Розподіл годин між видами робіт					
		Аудиторна:					Самостійна
		Лекції	Семінари	Практичні	Лабораторні	Індивідуальні	
Модуль 1. Громада як об'єкт соціальної роботи							
Тема 1. Сучасні підходи до розуміння громади як об'єкту соціальної роботи та інституту громадянського суспільства	4	2	2	-	-	-	-
Самостійна робота 1.	13	-	-	-	-	-	13
Самостійна робота 2.	13	-	-	-	-	-	13
Разом	30	2	2	-	-	-	26
Модуль 2. Правовий та етичний аспекти активізації участі громадян у місцевому самоврядуванні							
Тема 2. Політико-правове регулювання роботи в громаді: вітчизняний і міжнародний аспекти	4	2	-	2	-	-	-
Самостійна робота 3.	13	-	-	-	-	-	13
Самостійна робота 4.	13	-	-	-	-	-	13
Разом	30	2	-	2	-	-	26
Модуль 3. Сприяння розвитку громадської активності та підтримки громадських ініціатив							
Тема 3. Огляд діяльності державних та громадських організацій, благодійних фондів з розвитку громадської активності та підтримки громадських ініціатив	4	2	2	-	-	-	-
Самостійна робота 5.	13	-	-	-	-	-	13
Самостійна робота 6.	13	-	-	-	-	-	13
Разом	30	2	2	-	-	-	26
Модуль 4. Методи активізації громади для вирішення її соціальних проблем та потреб							
Практичне заняття 2. Методи оцінки потреб громади	4	-	-	4	-	-	-
Практичне заняття 3. Розробка та впровадження соціальних програм у громаді							
Самостійна робота 7.	13	-	-	-	-	-	13
Самостійна робота 8.	13	-	-	-	-	-	13
Разом	30	-	-	4	-	-	26
Підготовка та проходження контрольних заходів	-						
Усього	120	6	4	6	-	-	104

4. Програма навчальної дисципліни

Модуль 1. Громада як об'єкт соціальної роботи

Тема 1. Сучасні підходи до розуміння громади як об'єкту соціальної роботи та інституту громадянського суспільства (2 год.)

Поняття «громада». Типи, функції та межі громади. Ознаки територіальних громад як людських спільнот. Громада як соціальний феномен в практиці вітчизняної соціальної роботи.

Громада як основа місцевого самоврядування. Поняття «громадянське суспільство». Індикатори громадянського суспільства. Громада як ресурс для розвитку громадянського суспільства.

Основні поняття: громада, види громад, місцеве самоврядування, громадянське суспільство, влада, народовладдя.

Семінарське заняття 1. Сучасні підходи до розуміння громади як об'єкту соціальної роботи та інституту громадянського суспільства (2 год.)

Рекомендована література:

Основна: 1, 2

Додаткова: 1, 3, 5

Модуль 2. Правовий та етичний аспекти активізації участі громадян у місцевому самоврядуванні

Тема 2. Політико-правове регулювання роботи в громаді: вітчизняний і міжнародний аспекти (2 год.)

Міжнародні нормативно-правові акти регулювання роботи в громаді. Вітчизняні нормативно-правові акти про організацію та активізацію місцевих громад.

Основні поняття: громада, місцеве самоврядування, громадянське суспільство, закон, територіальна громада.

Практичне заняття 1. Українське законодавство про місцеве самоврядування, територіальну громаду, про форми участі громадян у здійсненні місцевого самоврядування (2 год.)

Рекомендована література:

Основна: 1, 2

Додаткова: 1, 3, 5

Модуль 3. Сприяння розвитку громадської активності та підтримки громадських ініціатив

Тема 3. Огляд діяльності державних та громадських організацій, благодійних фондів з розвитку громадської активності та підтримки громадських ініціатив (2 год.)

Сприяння розвитку громад у мережі центрів соціальних служб. Досвід активізації місцевих громад у неурядовому секторі, міжнародними та вітчизняними благодійними фондами. Грантова підтримка проектних пропозицій, спрямованих на розвиток громад.

Практика створення фондів громад для вирішення місцевих проблем шляхом залучення місцевих ресурсів і колективного громадського прийняття рішень. Базові ознаки фонду громади. Фонд громад як лідер громади, двигун розвитку філантропії та інструмент перерозподілу ресурсів задля вирішення найважливіших проблем і потреб громади.

Поняття «банк молодіжних ініціатив» (YouthBank). Історія створення та розвитку банків молодіжних ініціатив. Огляд вебсайту Асоціації банків молодіжних ініціатив (<http://www.youthbank.org/>). Технологія молодіжного банку як інструмент для знаходження порозуміння поколінь у громаді.

Сучасні класифікації моделей соціальної роботи в громаді. Організація територіальної громади. Організація догляду в громаді. Організація громад за інтересами та етнічних громад. Організація віртуальних громад. Стратегії і тактики у різних моделях соціальної роботи в громаді. Модель місцевого розвитку; модель соціального планування; модель соціальної дії (за Д. Ротман). Тактики співпраці, кампанії, протистояння.

Основні поняття: громада, громадянське суспільство, соціальна служба, неурядові організації, банк молодіжних ініціатив, порозуміння.

Семінарське заняття 2. Огляд моделей і стратегій діяльності соціальних працівників у громаді (2 год.)

Рекомендована література:

Основна: 1, 2, 3

Додаткова: 1, 2, 3, 5

Модуль 4. Методи активізації громади для вирішення її соціальних проблем та потреб

Характеристика, переваги та недоліки методів оцінки потреб громади: - Опитування всіх членів громади; - Опитування цільової групи громади; - Опитування набувачів послуг; - Опитування ключових осіб; - Вторинний аналіз інформації; - Аналіз соціальних індикаторів (показників); - Аналіз документів (контент-аналіз); - Аналіз інформації від інших організацій.

П'ятикрокова модель організації громади та впровадження програм у ній. Зміст етапів п'ятикрокової моделі організації громади та впровадження програм у ній: аналіз стану громади; планування та ініціювання програм; впровадження програм; підтримка діяльності та зміцнення програми; поширення результатів чи переоцінка стану громади.

Основні поняття: громада, метод, методи оцінки потреб, оцінка потреб.

Практичне заняття 2. Методи оцінки потреб громади (2 год.)

Практичне заняття 3. Розробка та впровадження соціальних програм у громаді (2 год.)

Рекомендована література:

Основна: 1, 2, 3

Додаткова: 1, 2

5. Контроль навчальних досягнень

6.1. Система оцінювання навчальних досягнень студентів (заочна форма навчання)

Вид діяльності студента	Максимальна к-ть балів за одиницю	Модуль 1		Модуль 2		Модуль 3		Модуль 4	
		К-ть одиниць	Максимальна к-ть балів	К-ть одиниць	Максимальна к-ть балів	К-ть одиниць	Максимальна к-ть балів	К-ть одиниць	Максимальна к-ть балів
Відвідування лекцій	1	1	1	1	1	1	1	-	-
Відвідування семінарських занять	1	1	1	-	-	1	1	-	-
Відвідування практичних занять	1	-	-	1	1	-	-	2	2
Робота на семінарському занятті	10	1	10	-	-	1	10	-	-
Робота на практичному занятті	10	-	-	1	10	-	-	2	20
Лабораторна робота (в тому числі допуск, виконання, захист)	10	-	-	-	-	-	-	-	-
Виконання завдань для самостійної роботи	5	2	10	2	10	2	10	2	10
Виконання модульної роботи	25	-	-	-	-	-	-	-	-
Виконання ІНДЗ	30	-	-	-	-	-	-	-	-
Разом		-	22	-	22	-	22	-	32
Максимальна кількість балів: 98									
Розрахунок коефіцієнта: $98:100=0,98$; $K=0,98$									

6.2. Завдання для самостійної роботи та критерії її оцінювання

Усі виконані завдання завантажуються в електронний курс дисципліни «Технології організації та активізації громад» на платформі <https://elearning.kubg.edu.ua> до терміну встановленому викладачем.

Модуль 1. Громада як об'єкт соціальної роботи

Самостійна робота 1. Іноземні наукові дослідження у галузі соціальної роботи та активізації громади (13 год.)

Завдання: Використовуючи пошукові системи Academic Search Premier, Newspaper Source, ERIC, EBSCOhost, PABMED, Google Scholar запропонуйте 10 зарубіжних наукових досліджень з різних аспектів соціальної роботи в громаді, активізації громади. Проаналізуйте ці публікації та напишіть анотацію (до 30 слів) по кожній з них, вказавши електронний ресурс.

Самостійна робота 2. Сучасні підходи до розуміння громади як об'єкту соціальної роботи (13 год.)

Завдання: пройдіть тестування, яке включає 10 випадкових запитань з пройденого матеріалу модуля 1.

Види тестових завдань:

- Із вибором відповіді Так / Ні.
- Із вибором однієї правильної відповіді.
- Із вибором двох або трьох правильних відповідей.
- На встановлення відповідності запропонованих наборів тверджень.
- На встановлення послідовності.
- Відкрита відповідь.

Модуль 2. Правовий та етичний аспекти активізації участі громадян у місцевому самоврядуванні

Самостійна робота 3. Розробка оголошення для мешканців територіальної громади (13 год.)

Завдання: Розробити оголошення для мешканців територіальної громади із запрошенням на захід з оцінки потреб та соціальних проблем громади.

Самостійна робота 4. Політико-правове регулювання роботи в громаді (13 год.)

Завдання: пройдіть тестування, яке включає 10 випадкових запитань з пройденого матеріалу модуля 2.

Види тестових завдань:

- Із вибором відповіді Так / Ні.
- Із вибором однієї правильної відповіді.
- Із вибором двох або трьох правильних відповідей.
- На встановлення відповідності запропонованих наборів тверджень.
- На встановлення послідовності.
- Відкрита відповідь.

Модуль 3. Сприяння розвитку громадської активності та підтримки громадських ініціатив

Самостійна робота 5. Розробка газетної статті (13 год.)

Завдання: виконується у електронному вигляді, суворо дотримуючись таких вимог: Робота із виконаними завданнями має бути загальним обсягом до 2 сторінок формату А 4, надрукована у текстовому редакторі Microsoft Word шрифтом Times New Roman розміром 14 із одинарним міжрядковим інтервалом та полями з усіх боків – 20 мм. Тему друкувати великими жирними літерами, симетрично до тексту. Праворуч, через два інтервали під назвою – прізвище та ініціали автора, номер групи. Нижче, через один інтервал – назву завдання, основний текст, список використаних джерел; назву наступного завдання і т.ін. Посилання на використані джерела по тексту у квадратних скобках [...].

Завдання: розробити газетну статтю, орієнтовану на мешканців територіальної громади, про важливість їхньої участі у розв'язанні соціальних проблем громади. Стаття має бути мотиваційною за своїм змістом, пропонувати певну ідею і конкретні пропозиції по згуртуванню.

Самостійна робота 6. Активізація місцевих громад (13 год.)

Завдання: пройдіть тестування, яке включає 10 випадкових запитань з пройденого матеріалу модуля 3.

Види тестових завдань:

- Із вибором відповіді Так / Ні.
- Із вибором однієї правильної відповіді.
- Із вибором двох або трьох правильних відповідей.
- На встановлення відповідності запропонованих наборів тверджень.
- На встановлення послідовності.
- Відкрита відповідь.

Модуль 4. Методи активізації громади для вирішення її соціальних проблем та потреб

Самостійна робота 7. Розробка анкети для мешканців місцевої громади (13 год.)

Вимоги до оформлення: Обсяг роботи від 2 до 5 сторінок набраних у редакторі WORD у вигляді комп'ютерного файлу з розширенням *.doc. Шрифт Times New Roman 14. Міжрядковий інтервал 1,5. Поля з усіх сторін 20 мм.

Завдання: Розробити анкету для мешканців місцевої громади з метою визначення їхньої готовності долучатися до роботи з оцінки потреб та розв'язання соціальних проблем громади.

Самостійна робота 8. Анкетування мешканців місцевої громади (13 год.)

Завдання: Провести опитування 30 мешканців територіальної громади, викоистовуючи розроблену під час попередньої самостійної роботи анкету та інтерпретувати дані.

Критерії оцінювання. Підсумкова кількість балів, набрана студентами за виконання завдань з самостійної роботи, є однією з складових поточної успішності студентів з дисципліни і при виставленні загальної кількості балів за поточну успішність додається з балами, одержаними за виконання інших видів поточної навчальної роботи.

Максимальна кількість балів за самостійну роботу - 5 балів, де 4 бали, коли завдання виконано у повному обсязі проведений аналіз, співставлення, зроблені висновки, наведені приклади, в наявності особистісна думка студента; 3 бали – завдання виконано у повному обсязі, зроблені висновки; 2 бали – завдання виконано у повному обсязі; 1 бал – завдання виконано частково.

Самостійні роботи, які передбачають проходження тестування оцінюються також у 5 балів і виставляються автоматично програмою ADTester у електронному курсі.

6.3. **Форми проведення модульного контролю та критерії оцінювання**

Для заочної форми навчання модульний контроль не передбачено навчальним планом.

6.4. **Форми проведення семестрового контролю та критерії оцінювання.**

Формою підсумкового контролю навчальної дисципліни є залік.

6.5. **Орієнтовний перелік питань для семестрового контролю – не передбачено навчальним планом.**

6.6. **Шкала відповідності оцінок**

Рейтингова оцінка	Оцінка за 100-бальною шкалою	Значення оцінки
A	90-100 балів	Відмінно – відмінний рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу з, можливими, незначними недоліками
B	82-89 балів	Дуже добре – достатньо високий рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу без суттєвих (грубих) помилок
C	75-81 балів	Добре – в цілому добрий рівень знань (умінь) з незначною кількістю помилок
D	69-74 балів	Задовільно – посередній рівень знань (умінь) із значною кількістю недоліків, достатній для подальшого навчання або професійної діяльності
E	60-68 балів	Достатньо – мінімально можливий допустимий рівень знань (умінь)
FX	35-59 балів	Незадовільно з можливістю повторного складання – незадовільний рівень знань, з можливістю повторного перескладання за умови належного самостійного доопрацювання
F	1-34 балів	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням курсу – досить низький рівень знань (умінь), що вимагає повторного вивчення дисципліни

7. Навчально-методична картка дисципліни «Технології організації та активізації громад»

Разом: 120 год., з них 6 год. – лекції, 4 год. – семінарські заняття, 6 год. – практичні заняття, 104 год. – самостійна робота (заочна форма навчання).

Дисципліна	Технології організації та активізації громад							
Назва модуля	Громада як об'єкт соціальної роботи		Правовий та етичний аспекти активізації участі у місцевому самоврядування		Сприяння розвитку громадської активності та підтримки громадських ініціатив		Методи активізації громади для вирішення її соціальних проблем та потреб	
Кількість балів	22		22		22		32	
Теми лекцій	Сучасні підходи до розуміння громади як об'єкту соціальної роботи та інституту громадянського суспільства		Політико-правове регулювання роботи в громаді: вітчизняний і міжнародний аспекти		Огляд діяльності державних та громадських організацій, благодійних фондів з розвитку громадської активності та підтримки громадських ініціатив		-	
Кількість балів	1		1		1		-	
Теми семінарських занять	Сучасні підходи до розуміння громади як об'єкту соціальної роботи та інституту громадянського суспільства		-		Огляд моделей і стратегій діяльності соціальних працівників у громаді		-	
Кількість балів	1 + 10		-		1 + 10		-	
Теми практичних занять	-		Українське законодавство про місцеве самоврядування, територіальну громаду, про форми участі громадян у здійсненні місцевого самоврядування		-		Методи оцінки потреб громади	Розробка та впровадження соціальних програм у громаді
Кількість балів	-		1 + 10		-		1 + 10	1 + 10
Виконання завдань самостійної роботи	Ср. 1. (5 балів)	Ср. 2 (5 балів)	Ср. 3 (5 балів)	Ср. 4 (5 балів)	Ср. 5 (5 балів)	Ср. 6 (5 балів)	Ср. 7 (5 балів)	Ср. 8 (5 балів)
Підсумковий контроль	Залік							
Розрахунок	98:100=0,98; К=0,98							

8. Рекомендовані джерела

Основна (базова)

1. Дерун Т.М. Навчальний посібник для депутатів місцевих рад об'єднаних територіальних громад. Видання друге. Асоціація міст України. К., ТОВ «Підприємство «ВІ ЕН ЕЙ», 2017. 164 с.
2. Посібник із визначення потреб населення об'єднаної територіальної громади у соціальних послугах. Практичні рекомендації. Посольство Великої Британії в Україні. Київ, 2019. 72 с.
3. Руснак Б.А. Місцеве самоврядування в Україні: теорія і практика. Посібник для депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів. Одеса, 2016. 736 с.
4. Слозанська Г. І. Соціальна робота в територіальній громаді: теорії, моделі та методи: монографія / за наук.ред.д-ра пед. наук, проф. В. А. Поліщук. Тернопіль: ТНПУ імені В. Гнатюка, 2018. 382 с.
5. Співпраця заради локальних змін: успішні практики з Польщі і України. Фонд «Освіта для демократії», Громадська організація «Наше Поділля». Варшава, 2017. 148 с. ISBN 978-83-88753-02-2

Додаткова

1. Лях, Т., Спіріна, Т., Клішевич, Н. (2022). Соціальна профілактика сімейного неблагополуччя в територіальній громаді. *Social Work and Education*. 2022. Т. 9, № 2. С. 245–255. URL: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.22.2> (дата звернення: 01.08.2022).
2. Лях, Т., Спіріна, Т., Лехолетова, М. (2022). Методи оцінки територіальною громадою власних потреб. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 1(50). 178–181. DOI: 10.24144/2524-0609.2022.50.178-181.
3. Рингач Н.О., Дзюба О.М., Ситенко О.Р., Керецман А.О. Взаємодія «Держава – громада» заради здоров'я: зарубіжний досвід боротьби з неінфекційними захворюваннями. *Вісн. соц. гігієни та організації охорони здоров'я*. 2015. №1. С. 35-41.
4. Семигіна Т. В., Лиховид Д. О. Колективне наснаження і самоорганізація територіальної громади. *НАУКОВІ ЗАПИСКИ. Том 175. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. 2015. С. 70-74.

9. Додаткові ресурси (за наявності)

Електронний курс з дисципліни «Технології організації та активізації громад» на платформі <https://elearning.kubg.edu.ua>.